Toespraak Frits Bolkestein tot de Algemene Ledenvergadering

Maaspoort in Venlo. vriidaa 23 mei 1997. 20.00 uur

Een eerste klas samenleving verdient een eerste klas overheid. Is Nederland zo'n eerste klas samenleving? Wij zijn op weg.

Er moet nog veel gebeuren. Ik kom daar straks op terug. Maar wat wij in ieder geval nodig hebben, is een eerste klas over¬heid.

In de jaren zeventig had de overheid te lijden van overspannen pretenties. Op elk probleem werd beleid gezet, zoals dat toen heette. Het heil van de samenleving werd van de overheid verwacht. De ontgoocheling liet niet lang op zich wachten. Hardnekkige problemen bleken niet ontvankelijk voor de maatre¬gelen die de overheid verzon. De werkloosheid steeg evenals het schatkisttekort. De criminaliteit steeg nog sneller.

De autoritaire overheid van de jaren vijftig verwerd tot de machteloze overheid van het begin van de jaren tachtig.

Door de kabinetten Lubbers I en II werden de bakens verzet.

De Rijksoverheid mocht niet langer groeien. Integendeel, door decentralisatie en privatisering moest zij zich terugktrekken op haar kernactiviteiten en dus krimpen. Zij moest leaner and meaner worden. De lonen werden gematigd. Dat was nodig. Daarvóór was al genivelleerd. Dat was onnodig. De verhouding tussen de salarissen van secretaris-generaal en minimumloner was nergens ter wereld zo klein als hier. Maar van de top van het overheidsapparaat werd evenveel geëist als eerder. Misschien wel meer. Demotivatie was hier en daar het gevolg. Het bedrijfsleven betaalde meer, soms stukken meer, en velen konden de verleiding niet weerstaan. Nu is personele uitwisse¬ling tussen overheid en bedrijfsleven een goede zaak, mits het geen éénrichtingsverkeer is. Maar de overheid kan het niet stellen zonder de beste afgestudeerden. Zij waakt over het algemeen belang. Het moet een eer en een uitdaging zijn voor haar te werken.

Door onze politieke tegenstanders wordt soms beweerd dat de VVD alle heil van de markt verwacht. Dat is een karikatuur. Geen liberaal komt op die gedachte. Zeker, voor de allocatie van produktiefactoren is de markt de enige instelling die werkt. En ook elders kan de discipline van de markt de doelma¬tigheid verhogen.

Maar voor grote delen van het openbare domein heeft de markt geen of weinig betekenis. Denk aan politie en justitie. Denk aan bestuurlijke vernieuwing en gemeentelijke herindeling.

Denk aan onderwijs. De VVD verwerpt een dogmatische benade¬ring.

Overheid en markt staan niet tegenover elkaar. Dat is een valse tegenstelling. Nederland kan niet zonder een krachtig bedrijfsleven dat zich richt op de markt in binnen- en buiten¬land. Maar een goed functionerende markt kan niet zonder overheidsregulering waar die nodig is.

Wij staan nu op een punt van heroriëntatie. De samenleving verandert voortdurend en dat maakt sommige overheidstaken op den duur overbodig. Het gaat erom, ontwikkelingen voor de lange termijn in goede banen te sturen. Daarvoor is een ver¬standig samenspel nodig tussen het openbare en het particu¬liere domein. Laat ik Hans Dijkstal citeren die onlangs zei: "De marktsector moet sterk zijn. Maar de publieke sector ook. De overheid haalt haar kracht en legitimiteit uit waarden als betrokkenheid, integriteit, verantwoordelijkheid en kwali¬teit". En uit een fatsoenlijke beloning, voeg ik daaraantoe.

De overheid moet een werkgever worden met aantrekkingskracht. Daarvoor is nodig dat die beloning marktconformer is dan nu. Maar daar staat tegenover dat de rechtsbescherming van ambte¬naren meer moet lijken op die in de particuliere sector.

Waar hard wordt gewerkt, mag goed worden beloond. Maar waar onvoldoende wordt gepresteerd, is een wachtgeldregeling niet op zijn plaats. Ook de rechtspositie van ambtenaren moet worden gemoderniseerd. En van goudgerande wachtgeldregelingen moeten wij af.

Sprekende over de overheidsdienst moet ik bekennen dat ik mij nog steeds aangetrokken voel tot het oude ideaal van de par¬tijloze ambtenaar. Natuurlijk mag een ambtenaar lid van een partij zijn. Maar

dat behoort in zijn werk geen enkele rol te spelen. Vaak leest of hoort men dat een bepaalde top-ambtenaar zich tot een zekere partij bekent. Onlangs werd van zo iemand gezegd dat hij een "marktsocialist" was. Wat is dat eigenlijk, vraag ik mij af, een marktsocialist? Heeft iemand ooit gehoord van een centraal geleide liberaal?

In dit verband wil ik de Algemene Bestuursdienst noemen.

Een van de mankementen van de overheid is de loopgravenoorlog die maar al te vaak tussen en soms zelfs binnen departementen woedt. Een Algemene Bestuursdienst die het mogelijk maakt topambtenaren van departement te laten veranderen, is bedoeld om die oorlog te beslechten. Een directeur-generaal behoort niet langer dan zes jaar op één post te zitten.

Niet lang geleden is de ziektewet geprivatiseerd. De overheid stelt de normen. Dat wordt democratisch gecontroleerd. Vervol¬gens is het aan het bedrijfsleven zich daarvoor te verzekeren danwel om zelf te financieren. Dat geeft een prikkel om op goede arbeidsomstandigheden te letten. Want de financiële gevolgen van ziekte kunnen niet meer zo gemakkelijk worden verhaald op het collectief. Een soortgelijk voorstel inzake de arbeidsongeschiktheid is onlangs door de Eerste Kamer aan-vaard. Dat is een mooi succes voor Staatssecretaris de Grave.

Want de resultaten zijn gunstig. Nederlandse werknemers melden zich steeds minder vaak ziek. Sinds 1993 is het aantal ziek¬meldingen met honderdduizend gedaald. In 1995 lag het ziek¬teverzuim nog op 5,5%. Vorig jaar daalde het naar 5,1%.

Een verdere daling is mogelijk en nódig.

Zijn wij hiermee aan het einde gekomen van de mogelijkheden om marktwerking in nieuwe gebieden toe te passen? Stellig niet.

De gedachte dat marktwerking nu wel een overbodig artikel aan het worden is, slaat nergens op. Marktwerking zorgt voor dynamiek en prikkelt mensen hun best te doen voor economische vernieuwing en groei. Zij spoort aan tot klantgericht en efficiënt werken.

Daartoe kan het openbaar vervoer wel wat prikkels gebruiken.

De NS beeft al als het bedrijf Lovers wil gaan rijden op de spoorlijn Amsterdam-IJmuiden. Intussen rijdt een kwart van de treinen niet op tijd. Minister Jorritsma heeft voorstellen gedaan om meer marktwerking in het openbaar vervoer te bewerk¬stelligen. Heel voorzichtig, geen wild west dus. Maar zelfs deze behoedzame voorstellen gaan PvdA en CDA al te ver.

Zij hangen aan de noodrem terwijl van ontsporing geen sprake is. Wie een klantvriendelijk openbaar vervoer wil, moet de monopolies doorbreken. Wie onnodig aan de noodrem trekt, zorgt dat het openbaar vervoer nooit met de auto zal kunnen concur¬reren.

Overigens moet mij het volgende van het hart. Sinds 4 februari wordt onze agrarische sector door de varkenspest gekweld.

De VVD spreekt in het bijzonder waardering uit voor de wijze waaop de Minister van Landbouw met dit probleem omgaat. Stap voor stap maatregelen nemen in constructief overleg met Brus¬sel, de Tweede Kamer en het landbouwbedrijfsleven.

Hoewel de genomen maatregelen een grote emotionele lading hebben, heeft onze fractie daar steun aan verleend, om schrijnender situaties te voorkomen. De schade die de sector lijdt, is indrukwekkend en beloopt miljarden. Met respect volgt de VVD de wijze waarop ondernemers en medewerkers hun verantwoordelijkheid nemen.

Zelden kreeg een land zoveel lof toegezwaaid als Nederland nu. Vijftien jaar geleden sprak men nog over de Dutch disease.

Nu is Nederland de sociaal-economische modelboerderij van Europa. Dankzij het strakke uitgavenbeleid van Gerrit Zalm daalt de omvang van onze collectieve sector snel. Terwijl Duitsland en Frankrijk worstelen met de EMU-criteria, halen wij het toelatingsexamen zonder trucs of gerommel. Terwijl in de landen om ons heen de werkgelegenheid ineenstort, komen er in Nederland 500.000 banen bij. Terwijl in Europa de groei stagneert, neemt onze economie met 3% toe. Volgens een inter¬nationaal onderzoek wordt Nederland het meest aantrekkelijke vestigingsland van de wereld.

Voor het eerst sinds de geboorte van de verzorgingstaat daalt het aantal mensen dat op een uitkering is aangewezen. Nederland kiest voor de warmte van een baan boven de kilte van een uitkering.

Al deze fantastische cijfers en rooskleurige vooruitzichten mogen niet verhelen dat de oorzaak ervan voor een belangrijk deel buiten onze grenzen ligt. In vijf jaar tijds is de wereldhandel met 11% meer gegroeid dan bij het opstellen van het regeerakkoord was voorzien. Die extra groei van de wereld¬economie veroorzaakte budgettaire meevallers waarvoor we niet veel hoefden te doen.

De verdienste van dit kabinet is dat men de meevallers goed heeft weten te gebruiken. Hoe anders had dat kunnen gaan! Herinnert u zich nog het eerste concept-regeerakkoord van Paars, dat Wim Kok en Hans van Mierlo aan de VVD hebben voor¬gelegd? Omdat die plannen miljarden aan oningevulde bezuini¬gingen bevatten, hebben wij ze destijds afgewezen. Wat zou er zijn gebeurd indien wij dat eerste regeerakkoord wel hadden ondertekend? Alle meevallers zouden gulden voor gulden zijn verdwenen in het gat van de oningevulde bezuinigingen.

Gelukkig heeft de VVD het destijds hard gespeeld. Want dankzij die "hardheid" van toen, zijn er nu resultaten als honing.

Dankzij de bezuinigingen toen, zijn er nu miljarden extra voor tekortverkleining en lastenverlichting. Dankzij het snijden in oud beleid toen, zijn er nu honderden miljoenen extra voor criminaliteitsbestrijding, voor klassenverkleining, voor armoedebestrijding, voor het AOW-fonds en voor de thuiszorg. Dat zijn solide resultaten; dat zijn sociale resultaten; dat zijn dus liberale resultaten.

Maar laat ons waken voor borstklopperij. Want we zijn er nog lang niet. Iedereen die wel eens in de file staat, weet dat er geïnvesteerd moet worden in de infrastruktuur. Iedereen die aan onze toekomst denkt, denkt aan goed onderwijs. Iedereen wenst de Zorg een goede gezondheid toe. Iedereen die het zonde vindt jaarlijks 30 miljard aan rentelasten weg te smijten, weet dat de staatsschuld omlaag moet. En iedereen die belas-ting betaalt, weet dat het best een onsje minder kan.

En misschien wel een pond.

De VVD wil nieuwe prioriteiten, verdere tekortverlaging en lastenverlichting. Dat zijn veel verlangens, die veel geld kunnen kosten. Het volgende kabinet zal bovendien weer uit moeten gaan van een behoedzaam economisch scenario. Dat heeft voor dit kabinet immers goed gewerkt. Daarnaast is het waar¬schijnlijk dat er na de vette jaren weer wat magere jaren zullen komen. Makkelijk wordt het dus niet.

Maar ik heb goede hoop dat het volgende kabinet niet alleen qua samenstelling, maar ook wat betreft het beleid een voort¬zetting kan zijn van Paars I.

Voor nieuwe uitgaven is de PvdA altijd te porren. Dat deel van het nieuwe regeerakkoord is dus zo geschreven.

Vorige week heeft minister Hans Dijkstal daar iets over ge¬zegd. Op een peuterspeelzaal vertelde hij een verhaal over zijn collega Ad Melkert. Het verhaal heette "Rupsje-nooit- genoeg". Uiteindelijk ontpopte dit beestje zich als een vlin¬der met blauwe vleugels. Er is dus nog hoop voor minister Melkert.

Nederland heeft zich in het Europese Stabiliteitspact ver¬plicht het financieringstekort dicht bij nul te brengen.

Wat dat betreft, kan Wim Kok dus geen cent onderdoen voor Gerrit Zalm. PvdA-staatssecretaris Willem Vermeend wil een belastingherziening. Hij erkent zelf dat die onmogelijk is zonder een forse lastenverlichting. Voorlopig ben ik bereid aan te nemen dat het hier niet om een valse belofte gaat.

Als het de PvdA ernst is met deze ambities, zal zij er niet aan kunnen ontkomen een uiterst sober regeerakkoord te onder¬schrijven. En als dat niet vanzelf lukt, ben ik graag bereid een handje te helpen, net als de vorige keer.

Laat een ding duidelijk zijn. De VVD heeft de ambitie het succes van Paars voort te zetten. Het is nu zaak koers te houden. Als de ingeslagen weg tot de laatste klinker wordt afgelopen, heeft Nederland een voortreffelijke uitgangspositie voor de eenentwintigste eeuw. Die historische kans mag niet worden gemist. Die historische kans moet door de VVD worden waargemaakt.

Die ingeslagen weg is niet altijd bezaaid met rozen.

De laatste tijd worden de VVD en haar fractievoorzitter soms op onheuse wijze tegemoet getreden. Volgens de een speel ik in op onderbuikgevoelens. Een tweede noemt mij schijnheilig.

Een derde zegt dat de VVD in troebel water vist. Volgens weer een ander zou ik niet van de "afdeling eerlijk delen" zijn omdat de zogenaamde koudetoeslag op hete lucht bleek te berus¬ten. En dan was er ook nog iemand die de VVD van nationalisme beschuldigde. De VVD zou de gordijnen dicht willen doen.

Ik wil daar dit over zeggen. Laat niemand deze beschuldigingen met gelijke munt betalen. Laten wij ons altijd houden aan onze eigen argumenten. Ons ideaal blijft een zakelijk, redelijk en stijlvol debat. Wie scheldt, heeft geen argumenten. Wij hebben die wel en ze zijn ijzersterk. Wie heeft de gordijnen gesloten voor de noodzaak de overheidsuitgaven te beteugelen? Voor de stijgende criminaliteit? Voor het misbruik van de sociale zekerheid? Niet de VVD! Wie heeft de gordijnen dicht gedaan voor de problemen die gepaard gaan met de integratie van minderheden? Niet de VVD. Ons beleid blijft gebaseerd op drie beginselen: beperk de immigratie, bevorder de integratie, bestrijdt de discriminatie. En wat de beschuldiging van neo- nationalisme betreft, die is totaal belachelijk.

Het liberalisme is een internationale stroming. De VVD speelt een vooraanstaande rol in zowel de Liberale Internationale alsook de Europese fractie van liberalen en democraten.

Wij zijn vóór vrijhandel. Wij zijn vóór Europese samenwerking, ook op het terrein van buitenlandse politiek. Wij zijn vóór uitbreiding van de Europese Unie met landen in Midden- en Oost Europa. Wij zijn vóór het nakomen van internationale afspraken op het gebied van de ontwikkelingssamenwerking, ook al doen slechts twee of drie andere landen dat. En wij zijn vóór Nederlandse deelname aan vredesoperaties, mits wordt voldaan aan de voorwaarden die met de Kamer zijn afgesproken. Wie dat nationalisme noemt, neo- of anderzins, heeft nooit een natio¬nalist in het wild ontmoet.

Wij moeten ons niet laten afleiden door dit soort gerommel in de gewelven. Wij moeten vertrouwen op onze eigen argumenten, onze eigen rustige kracht. Dan twijfel ik er niet aan of wij zullen doorgaan succes te hebben. Onlangs is Frits Korthals Altes verkozen tot voorzitter van de Eerste Kamer. De laaste keer dat een liberaal dat ambt bekleedde, was 95 jaar geleden. Binnenkort wordt de liberaal Carlo Trojan secretaris-generaal van de Europese Commissie. Wie weet wat voor andere hoge functies voor liberalen in het verschiet liggen.